

Akademik Araştırmalarda Ahlaki Problemler

[Dr. Selim ALDIRANLI](#)

İnsan faaliyetlerinin bir ürünü olarak bilim incelendiğinde, bilimsel bilginin doğruluğunun ve güvenilirliğinin, büyük ölçüde bilim adamlarının ahlâkî değerlerine bağlı olduğu görülecektir. Bilimin iki önemli vazgeçilemez kriteri olan **doğru ve gerçek olana inanma hususu, tamamen bilimsel bilgiyi üreten ve aktaran insanın zihin yapısına, sosyal değerlerine ve inandığı ahlâkî sistemle ilişkili olan doğruluk, dürüstlük ve namusluluk tanımına bağlıdır. Bu nokta-i nazardan, bilimin veya bilginin ahlâklısı veya ahlâksızı yoktur. Ancak bilim adamının veya bilgiyi üreten, aktaran ve kullanan insanların ahlâklısı veya ahlâksızı vardır.** Bilimin ve teknolojinin insanlığın faydasına kullanılabilmesinin önemli şartlarından biri, bilim adamlarının ahlâklı olmasıdır. Aksi takdirde bilim adamının değer yargıları ışığında kullanım biçimi şekillenen bilimin, insanlığa faydalı olması söz konusu olmayabilir. O zaman da bilim, insanoğlunun yıkıcılığının ve tahribinin bir göstergesi olarak kendinden daha çok bahsettirir. Akademik araştırmalarla ilişkili ahlâkî problemler etrafında bir fikir eksersizi yapmadan önce, böyle bir problemin ülkemizde var olup olmadığını ortaya çıkaracak olan bir düzine soruyla konuya geçiş yapmak daha doğru olacaktır.

Üniversitede araştırma yaparken veya okurken aşağıdaki olaylara hiç teşebbüs ettiniz mi? Veya çevrenizde gözlediniz mi?

1.a- Başkalarının çalışmasını alarak (daha doğrusu alarak) kendi eserinizmiş gibi bir makale hazırladınız mı?

1.b- Başkalarına ait bulguları veya verileri atıfda bulunmaksızın yayınlarınızda hiç kullandınız mı?

2. Elde ettiğiniz veriler üzerinde, beklentilerinize ulaşmak veya istatistikî açıdan güzel ve anlamlı bir sonuç elde etmek için tahrifat yaptığınız oldu mu?

3. Otorite olmadığınız konuda, otoriteymiş gibi davranıp rapor veya makale hakkında olumlu veya olumsuz karar verme girişimleriniz oldu mu?

4.a- Hatalı planlanmış veya yanlış metodoloji ve strateji uygulanmış araştırmadan elde edilen verileri bilerek yayınladınız mı?

b- Böyle verileri başkalarının kullanmasına göz yumdunuz mu? Yanlış veya hatalı bilimsel verileri, akademik ortamda açıkça çekinmeden ifade edemediğiniz anlar oldu mu?

c- Verileri yanlış istatistikî yöntemlerle değerlendirip, sorgulanabilecek şekilde yanlış yorumlama yaptınız mı?

5. Üniversitenin imkânlarını dışarıda, şahsî amaçlarınız için danışmanlık vermek üzere kullandınız mı?

6. Önceki araştırmalarınızla çelişen bulgularınızı yayınlama veya belirtme cesaretini göstermeyip, onları göz ardı ettiniz mi?

7. Araştırma yaparken izlenecek kuralları ve politikaları ihmal ettiniz mi?

a- Deney hayvanlarının bakımı ve muamelesi kurallarını ihlal ettiniz mi?

b- Biyoemniyet kurallarına (insanlarla çalışırken, uyulacak kurallar ve gizlilik gibi) uymama durumunuz oldu mu?

8. Meslektaşlarınızın çalışmasını gizlice öğrenmeye çalıştınız mı?

9. Karşı cinsten olan öğrencilerinizi şehvanî hisleriniz veya şahsî amaçlarınız için kullanma davranışlarına hiç başvurdunuz mu?

10. İnsanları ırk, etnik ve cinsiyet temeline veya sosyal sınıf ve cemaate göre ayırarak farklı muamelede bulundunuz mu?

11. Araştırma fonlarını kötü şekilde kullandınız mı?

12. Otorite ve yetkilerinizi diğer insanları sömürme veya kendi hesabınıza insanları yönlendirmek için kullandınız mı?

13. Bir kimsenin araştırmasıyla ilgili önemli bulgularını kendisinden izin almadan kullandınız mı?

14. Bir fakülte personelinin kendi araştırmalarına dayalı olarak geliştirdiği ürünlerle ilgili firma bağlantılarını uygun olmayan şekilde işa ettiniz mi?

15. Rekabet durumunda olduğunuz akademik personelden bazılarının deneylerini sabote ettiniz (buzdolabının fişini çekmek, derin dondurucudan malzemelerini uzaklaştırmak, çözeltilerine yabancı madde koymak ve benzeri) oldu mu?

Bu anketteki sorulardan üç veya daha fazlasına evet dediyseniz veya bulunduğunuz kurumda bu tür olaylara şahit oluyorsanız, kendiniz veya kurumunuz önemli seviyede ahlâkî problemlerle karşı karşıyadır. Bu problemi, yol açan sebepleriyle birlikte doğru şekilde tanımlayıp muhtemel çözümleri üretip uygulamaya koymadığınız takdirde, kişi ve kurum çapında ölüm fermanınızı imzalama anlamına gelen davranış ve tutum içerisinde olduğunuz demektir.

BİLİMDEKİ AHLÂKÎ PROBLEMLERİN SINIFLANMASI

Akademik araştırmalara yönelik ahlâkî problemler, **ABD Millî Bilimler Akademisi** tarafından üç grup içinde sınıflandırmaktadır:

1.Grup: Bilimdeki ahlâk dışı davranışlar:

- Araştırma projesi yazarken veya araştırmayı rapor ederken bilerek yanlış sonuçlar beyan etme.
- Veriler üzerinde tahrifat yapma,
- Başkasının çalışmasını kendisine mal edip yayınlama (hırsızlık),
- Çalıntı yayınlar ve raporlar hazırlama.

2.Grup: Şüpheli araştırma pratikleri:

- Araştırma ve deney kayıtlarını yeterince ayrıntılı tutmama veya kaydetmeme.
- Otorite olmadığı konuda otoriteymiş gibi davranma ve meslektaşlarının bunu yapmasına müsaade etme veya göz yumma.

3. Grup: Diğer ahlâk dışı davranışlar:

- Hükümetin genel araştırma mevzuatına ait hükümlerine uymama.
- Kendi otoritesini ve yetkilerini kullanarak karşı cinsi (kız veya erkek) şehvanî isteklerini tatmin için kullanma.
- Öğrencileri şahsî işlerinde sekreter ve hizmetli olarak kullanma.

Toplumu tembelleştirici ve öldürücü etkiler hâsıl eden yukarıdaki ahlâkî problemlerin farkına varan ve ona karşı çözümler üretmeye başlayan dünyanın değişik yerlerinde bulunan üst düzey bilim kuruluşları, çözüm arayışlarına 1990'lı yıllarda başlamışlardır. Akademik araştırmalarda ortaya çıkan ahlâkî problemleri tanımlamak ve bunların ortaya çıkış şeklini ve sıklığını tesbit etmek ve toplanan anket verilerini değerlendirerek, ahlâkî problemlerin nasıl en aza indirilebileceği konusunda çözümler üretebilmek amacıyla, bir dizi alan çalışmaları da birçok akademik kurumda devam etmektedir. Mesela bu olayın ciddiyetini ilmî verilerle ortaya çıkaran örnek bir proje çalışması, 1992-1993 yıllarında Amerika Birleşik devletlerinde bulunan Acadia Enstitüsü tarafından ABD Millî Bilim Kurulu desteğinde yürütüldü. Bu araştırmanın ilk sonuçları yayınlandığında, ABD'de lisansüstü eğitimi ve ilmî araştırmanın ahlâkî boyutu hakkında önemli sorular gündeme geldi ve yaptırım gücü olan alternatif çözümler tartışılmaya başlandı. Bu araştırmanın bulgularını, sebepleri ve muhtemel çözümleri bir başka yazımızda ele alınacaktır.

Bir yandan da akademik kariyere yeni başlayan genç bilim adamlarına, konunun ciddiyetini anlatmak ve bilimin geçerlilik ve doğruluğunu hiçe indirici ahlâkî problemlerden onları korumak için, bilim adamının ahlâkî (etiği), bilimsel bilgi üretiminde olmazsa olmaz prensibiyle çalışan temel standartlar, verilerin istatistikî yöntemlerle doğru sınıflanması, analizi, değerlendirilmesi gibi başlıklar altında lisansüstü dersler açılmakta ve seminerler verilmektedir. Akademik araştırmalardaki ahlâkî problemler, sürekli gündemde tutularak her akademisyen şuurlandırılmaktadır. Giderek artan hızlarda kalite aşınımına maruz kalan ve sonuçta umumiyet itibarıyla doğrudan üretime, toplum sağlığına ve refahına katkıda bulunmayan üniversite sistemi günümüz Türkiyesinin bir gerçeğidir. Üniversitelerde bu tür ahlâkî problemlerin olduğuna dair dedikodunun ötesinde çok sayıda ferdi gözleme ve tecrübeye dayanan vakalar olduğunu ilgili kişilerden ya duymakta veya şahid olmaktayız. Ne var ki bu konuda alan çalışmalarına dayalı bilimsel veriler ve araştırma raporları bulunmadığından bu konu hakkında yaptırım gücü olan hiçbir yönetmelik de ülkemizde mevcut değildir.

Sonuç olarak ülkemizde üretilen bilimsel bilginin geçerliliği ve güvenilirliği, büyük ölçüde şahsî menfaatlere dayalı çıkar ilişkilerine kurban edilmektedir. 21. asrın birinci liginde oynayacak milletler topluluğuna Türkiyemizi de dahil etmede samimî ve azimli isek bu işin mutfağını oluşturan üniversitelerimizde bilgi üretimi ve kullanımına yönelik ahlakî problemlerin boyutu, bilimsel ölçüler içinde tanımlanmalı, ferdî duyuların ve gözlemlerin yaygınlığı araştırılmalı ve akademisyenleri buna iten sebepler ortaya çıkarılmalıdır. Bu veriler analiz edildikten sonra da ülke şartlarına uygun alternatif çözümler geliştirilmeli ve acilen uygulamaya konmalıdır.

Şimdiye kadar basında çıkan konuyla ilgili haberlere akademik çevreler, “*basın akademik ortamdaki ahlâkî problemleri mübalağalı şekilde ele alıp abartmaktadır*” şeklinde tepki göstererek konunun önlenmesi konusunda ciddi çözüm arayışlarına maalesef gitmemişlerdir. Ayrıca bu konuda yurt dışında yapılan araştırmalar da akademik çevrelerde çok az ilgi ve destek görmektedir. Bir öğretim üyesinin davranışı, bir yüksek lisans veya doktora öğrencisinin değer hükümlerinin ve meslekî standartlarının oluşmasına önemli derecede katkıda bulunmasına rağmen, (diğer deyişle bilimin usta-çırak ilişkisi şeklinde yürütüldüğü) bu gerçeğin yol açabileceği muhtemel problemler konusunda şimdiye kadar ne soru sorulmuş, ne de araştırma yapılmıştır. Bununla beraber ahlâkî açıdan sorgulanabilir davranış örneklerini, akademik ortam içinde bulunanlar, sürekli olarak ya doğrudan gözlemlemekte veya yapmaktadırlar.

Ahlakî problemlerin farklı bilim dallarındaki karşılaştırmalı sıklığı üzerine ise yok denecek kadar az bilgi bulunmaktadır. Hâlbuki farklı disiplinlerdeki öğrenciler, farklı sayılarda farklı ahlâkî problemlere maruz kalabilmektedirler. Eşit derecede önemli olan bir diğer nokta da, yüksek lisans ve doktora öğrencileri, üniversitenin bu tip davranışları izleme ve cezalandırma konusunda tavrının gevşekliğini hissetmeleri ve bu tür problemlere daha kolay maruz kalabilmeleridir. Eğer bir lisansüstü öğrenci veya fakülte personelinin ahlâksızca bir davranış içinde bulunduğu görülürse, diğer bir öğrenci veya fakülte personeli onu rapor etmeye cesaret edebilecek mi veya ederse bir misilleme ile karşılaşmayacağından emin olabilecek midir? Bunu belirleyen şey, o toplumun sosyokültürel değer yapısı ile üniversitenin tarihî birikimiyle şekillenen standartlarının varlığı veya yokluğudur. Ülkemizde çoğu kez pratikte şahit olunan çözüm, “*sen benim kusurumu görme ben de seninkini veya sen benim adamımı kolla ben de seninkini kollayacağım*” şeklinde gizli veya açık verilen mesajlardır.

AKADEMİK ÇEVRELERDEKİ AHLÂKÎ PROBLEMLERİ AZALTMAK İÇİN NELER YAPILABİLİR?

1-Akademik araştırmalarda ortaya çıkan ahlâkî problemlerin kesin resmî çerçevelerinin (aynen adalet sisteminde olduğu gibi) tanımlanması gerekmektedir. Özellikle kesin ve net tanımlamaların dışında, belirsizlik içeren veriler üzerinde tahrifat yapma, sahte veri üretme ve başkalarının verilerini çalma gibi davranışların ölçüsü ve sınırları konusunda belirli standartların da getirilmesi vazgeçilemez bir öneme sahiptir. Çünkü bilim ve mühendislik bir insan faaliyeti olduğu için, akademik çevrede ve araştırmada gayri ahlâkî davranış şekillerinin hepsini önleyecek ve hiçbir gayri ahlâkî davranış üretmeyecek bir güvenlik sistemi kurmak imkânsızdır.

2-Bölümlerin yapısının ve ikliminin (çalışma atmosferi) bu tür gayri ahlâkî davranışları teşvik etme veya engelleme konusundaki etkilerini ölçen araştırmalar yapılmalı, veriler toplanmalı ve analiz edilmelidir. Bu veriler ışığında belirlenen gayri ahlâkî davranışların daha sık meydana gelmesi muhtemel olan fakülte ve bölümlerin işleyiş şartlarını ve kontrol mekanizmalarını değiştirmeli ve ağır müeyyideler getirilmelidir. Ayrıca sorgulanabilir ve ispatlanmış gayri ahlâkî davranış vakalarına çözüm üretme yolları da geliştirilmeli ve var olan uygulamalar iyileştirilmelidir.

3-Türkiye üniversitelerinde farklı bilim dallarında çalışan akademisyen toplulukları, kendi aralarında, şüpheli araştırma uygulamalarının ciddiliği konusunda bir konsensüs geliştirmelidirler. Ayrıca araştırma uygulamalarıyla alâkalı olarak kabul edilebilir davranışların, açık ve net tanımlar yapılmalı ve davranış standartlarını geliştirip bir konsensusa gidilmelidir.

4-Bu konuda uyulması gereken bir başka husus, akademik çevreye alınan veya alınacak kişilerin değer hükümlerine ve ahlâkî standartlarına ve gayri ahlâkî davranışa yol açabilecek karakter özelliklerine daha

fazla dikkat edilmesidir. Üretilecek veya kullanılacak bilginin doğruluk, geçerlilik ve güvenilirlik seviyelerini azaltıcı davranış desenlerine ve kişilik özelliklerine sahip olanların akademik ortama girişi zorlaştırılmalıdır.

5- Akademik disiplinleri birbirinden ayıran teknikler ve özel bilgiler yanında, her bir akademik disiplin, diğerinden farklı, kendine has kültüre sahiptir. Yani her bir bilim dalının özel inançları, normları, değer yargıları, iş akış deseni ve kişiler arası iletişim desenleri mevcut olup, bunların hepsi, disiplin içindeki bireyin davranışlarını etkilemektedir. Bu noktadan her bilim dalı, çeşitli ilmî çalışma ve araştırmalarda izlenecek uygun, kabul edilebilir standartların oluşturulmasına hususi önem vermelidir. Bu konuda her bilim dalı özel komiteler kurarak kendi standartlarını hazırlamalı ve bu üniversitelerarası kurulca da onaylanmalıdır.

ABD Millî Bilim Kurumu'nun eski başkanlarından Walker Massey bir zamanlar şöyle demişti: *“Bilim ve araştırmalarda bilime en az yalan söylemek kadar zarar veren başlıca hususlar;*

-Hatalı sonucu rapor edip yayınlama,

-Kendi kendini aldatma, dikkatsizlik ve acelecilik

-En kötüsü de kendine, mesleğine ve başkalarına karşı dürüst olmamadır.”

Özetle, doğru ve gerçeğe güvenme, modern bilim ve mühendisliğin devamlı ayakta kalışının ve güvenilirliğinin garantisi olmuş, tersi ise kendisinin kolayca yıkılabileceğinin ve çöküşünün...